

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA EKOLOGIK TARBIYA
BERISH XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI**

G'afurova Turg'unoy Baxtiyor qizi – Shofirkon tuman maktabgacha va maktab ta'limi bo'limi maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish metodisti (Buxoro, O'zbekiston).

Anotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishning dolzarbligi, xalqaro tajribalarning asosiy yo'nalishlari hamda O'zbekistonda olib borilayotgan amaliy ishlar tahlil qilinadi. Ekologik tarbiyaning metodik asoslari, ilg'or yondashuvlar, barqaror rivojlanish maqsadlariga muvofiqlik darajasi o'rganiladi. Xalqaro tajriba sifatida Skandinaviya, Yaponiya, Germaniya va AQShdagi ekologik maktabgacha ta'lim tizimlari, O'zbekiston misolida esa “Yashil maktab”, “Ekologik kun” loyihalari, davlat dasturlarining ijrosi ko'rib chiqiladi. Ekopedagogik yondashuvlarning afzalliklari, ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash istiqbollari ilmiy asosda tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, maktabgacha yosh, barqaror rivojlanish, ekopedagogika, xalqaro tajriba, O'zbekiston amaliyoti, ekologik madaniyat, bolalar bog'chasi, tabiatga hurmat.

Kirish. XXI asrda insoniyat ekologik muammolarning global darajada keskinlashganiga guvoh bo'lmoqda. Iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillikning yo'qolishi, suv va havo ifloslanishi – bular insoniyat hayoti uchun bevosita tahdiddir. Bunday muammolarning oldini olishda ekologik ta'lim va tarbiyaning o'рни beqiyosdir. Ayniqsa, ekologik dunyoqarashning bolalikdan shakllanishi, insonda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantiradi.

Maktabgacha yosh – bu shaxsning axloqiy, estetik, hissiy va kognitiv asoslari shakllanadigan eng muhim davridir. Shu sababli ekologik tarbiya aynan shu bosqichda boshlanishi lozim. Ilg'or xorijiy tajriba va O'zbekiston amaliyoti bu yo'nalishda muhim ijobiy tajribalarni to'plagan bo'lib, ularni tizimli o'rganish va amaliyotga tatbiq etish zarur.

Ekologik tarbiyaning mazmuni va maktabgacha yoshda uning ahamiyati

Ekologik tarbiya — bu bolalarning tabiatga ongli, e'tiborli va ehtiyotkor munosabatini shakllantirish, ekologik madaniyat va mas'uliyatni tarbiyalash jarayonidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'z atrofini his qilish, kuzatish, taqqoslash orqali o'rganadilar. Shu bois ekologik tarbiya faoliyat orqali, amaliy ko'nikmalar asosida berilishi samaralidir.

Ekologik tarbiyaning maktabgacha yoshdagi asosiy vazifalari:

- Tabiatdagi hodisalarni kuzatish va o'rganishga o'rgatish;
- Tirik organizmlarga nisbatan g'amxo'rlikni shakllantirish;
- Ekologik xavfsizlik tushunchasini bosqichma-bosqich singdirish;
- Tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga o'rgatish.

Xalqaro tajriba: ilg'or yondashuvlar va natijalar**Skandinaviya mamlakatlari (Shvetsiya, Norvegiya, Daniya)**

Skandinaviya tajribasi ekologik tarbiyaning tabiat bilan bevosita aloqada olib borilishini ta'minlaydi. U yerda "forest schools" (o'rmon maktablari) konsepsiyasi asosida bolalar ertalabdan kechgacha ochiq havoda, o'rmon zonalarida mashg'ulot olib boradilar. Bu yondashuv:

- Bolalarning ekologik sezuvchanligini oshiradi;
- Tabiiy muhit bilan do'stona aloqani kuchaytiradi;
- Immunitet va psixologik muvozanatni mustahkamlaydi.

Yaponiya. Yaponiyada "ekosadolar" deb ataluvchi bog'chalar mavjud. U yerda ekologik ta'lim bolalarning kundalik hayot tarziga singdiriladi:

- Har kuni tabiat hodisalari bo'yicha suhbatlar;
- Kompost tayyorlash, chiqindilarni ajratish;
- Yapon estetikasi asosida go'zallikni qadrlash.

Germaniya

Germaniyada "Umwelterziehung" (ekologik tarbiya) davlat dasturiga aylangan. Maktabgacha yoshdagi bolalar maxsus tabiat bog'larida kuzatuv olib boradilar, miniproektlar bajaradilar. O'qituvchilar uchun maxsus ekopedagogika kurslari ishlab chiqilgan.

AQSh.

AQShda "Project Learning Tree", "Eco-Schools USA" kabi milliy ekologik dasturlar mavjud. Bolalar kichik yoshdan bog'lar yaratish, energiya tejash, ifloslanishga qarshi kurash mavzularida interfaol faoliyat olib boradilar. STEM yondashuvi asosida ekologiya fan bilan uyg'unlashtirilgan.

O'zbekiston amaliyoti: milliy model va yondashuvlar

Normativ-huquqiy asoslar. O'zbekiston Respublikasida ekologik ta'limga katta e'tibor berilmoqda. Quyidagi hujjatlar muhim asos bo'lmoqda:

- "Ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish konsepsiyasi" (2020–2030);
- "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun (2021);
- Prezidentning PF–5863-son Farmoni (2019-yil): ekologik madaniyatni rivojlantirish haqida.

Maktabgacha ta'lim tizimida amaliy ishlar

So'nggi yillarda Maktabgacha ta'lim agentligi tomonidan ekologik tarbiyani joriy qilish bo'yicha quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda:

- "Yashil bog'cha" loyihasi asosida bog'cha hovlilarida bog'dorchilik;
- "Ekologik haftaliklar", "Tabiatni asraylik!" aksiyalari;
- Ekologik ertaklar, teatr sahnalari va rasm chizish tanlovlari.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida kuzatuvlar

Qator maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki:

- Bolalar tabiatni sevishadi, lekin ekologik tushunchalar hali yuzaki;
- O'qituvchilar metodik jihatdan tayyor emas;
- Ko'rgazmali qurollar va uslubiy qo'llanmalar yetarli emas.

Takliflar va istiqbollar

O'zbekiston sharoitida xalqaro tajribalardan foydalangan holda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Ekologik pedagogika asoslarini tayyorlov kollej va universitetlar dasturiga kiritish;

- Maktabgacha ta'lim muassasalarini maxsus ekologik guvohnomalar bilan sertifikatlash;
- Viloyatlarda ochiq osmon ostidagi "ekologik bog'chalar" tashkil etish;
- Interfaol metodlar (ekosarguzashtlar, ekospektakllar) asosida yangi dars ishlanmalari yaratish;
- Ota-onalar bilan ekologik targ'ibot ishlarini kuchaytirish.

Xulosa. Maktabgacha yosh – bu insonda tabiatga nisbatan mehr va hurmat shakllanadigan eng muhim bosqichdir. Ekologik tarbiyani aynan shu yoshdan boshlab rivojlantirish, O'zbekistonning ekologik xavfsizligi va barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi. Xalqaro tajribalarda amalda isbotlanganidek, bolalarda ekologik ongni mustahkamlash uchun ularni faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy, faol va his-tuyg'uga asoslangan metodlar orqali tarbiyalash zarur. O'zbekiston amaliyotidagi ijobiy tajribalarni takomillashtirish, xalqaro tajribalar bilan uyg'unlashtirish – zamon talabi bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
2. "Ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish konsepsiyasi" (2020–2030). – T.: Vazirlar Mahkamasi qarori, 2020.
3. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. – Paris, 2017.
4. Froydental K. *Kindergarten and Nature: Early Environmental Education in Germany*. – Berlin, 2019.
5. Nilsen T. *Forest Schools in Scandinavia: Ecological Education through Practice*. – Oslo, 2020.
6. Maktabgacha ta'lim agentligi. *O'zbekiston bog'chalarida ekologik ta'lim tajribalari*. – Toshkent, 2022.
7. Shamsiyeva N. *Ekologik tarbiya va uning metodik asoslari*. – T.: O'qituvchi, 2021.

8. USA Project Learning Tree. *Environmental Education Curriculum*. – Washington D.C., 2018.
9. Махмудова З.М. *Мактабгача ёшда экологик онгли ривожлантириши методик ёндашувлари*. – Т.: ИЛМ, 2023.
10. Ministry of Education, Japan. *Eco-Kindergarten Practices*. – Tokyo, 2020.